

МЕТОДИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

Л. Яструбецька

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79008, м. Львів, проспект Свободи, 18
e-mail: Lesya.yastrubetska@lnu.edu.ua*

Досліджено сутність та види рейдерства в Україні. Розкрито об'єкти та мотиви рейдерських захоплень вітчизняних підприємств. Проаналізовано динаміку рейдерських атак в Україні, зокрема в регіональному розрізі та запропоновано методи протидії цьому деструктивному явищу.

Ключові слова: *рейдерство, рейдер, види рейдерства, об'єкти рейдерства, мотиви рейдерства, методи протидії рейдерству, державна політика протидії рейдерству в Україні.*

Недосконалість механізму захисту прав власників, непрозорість приватизаційних процесів, високий рівень корупції в органах державної влади та використання тіньових механізмів здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання сприяли появі та стрімкому розвитку в Україні рейдерства.

Протиправні захоплення підприємств мають деструктивний вплив не лише на фінансову безпеку суб'єктів господарювання, а й спричиняють негативні наслідки для економіки країни в цілому. Адже значні масштаби та швидкість поширення рейдерства в країні знижують рівень ділової репутації держави та інвестиційної привабливості вітчизняних об'єктів інвестування для потенційних вкладників на міжнародному економічному просторі через неефективний механізм захисту прав власників.

Проблеми рейдерства та питання гарантування фінансової безпеки підприємницьких структур досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема Ю. Берлач, І. Дмитрієв, Р. Друзін, А. Єфименко, Д. Зеркалов, О. Литвак, О. Підхонний та інші. Проте, на сьогодні ані серед науковців, ані серед практиків ще не вироблено єдиного підходу до методів протидії цьому деструктивному явищу в вітчизняній практиці.

У зв'язку з цим, актуальним на сьогодні є розкриття сутності й видів рейдерства в Україні та пошук і розроблення шляхів протидії протиправним захопленням підприємств.

За різними оцінками, впродовж останніх семи років в Україні відбулося понад три тисячі протиправних захоплень підприємств. Зазвичай це зміна власника через фальсифікацію документів, через реєстраторів, яких не існує, або "дірки" у реєстрі. Згідно даних Міністерства юстиції України, Комісією з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації щотижня розглядається 60-70 скарг, доступ до державних реєстрів анульовано більш як пів сотні реєстраторам, які порушували чинне законодавство [5].

Починаючи з 2014 року кількість рейдерських атак щорічно зростала, зокрема найменше протиправних захоплень зареєстровано в 2014 році (279 справ), а найбільше – в 2017 році (724 справи).

Щодо оцінки рейдерських атак в регіональному розрізі, то впродовж останніх семи років найбільше їх зафіксовано у Києві та Київській області (1 253 справи). На другому місці – Дніпропетровська (200 справ) і Харківська (191 справа) області [6].

Попри значні масштаби рейдерства на сьогодні не існує єдиного бачення фахівців у цій сфері щодо його трактування. Зокрема, З. Варналій під рейдерством розуміє вороже поглинання, перехоплення оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту. Мета рейдерства, зазвичай, – перерозподіл чужої нерухомості, а тому воно дає значні прибутки загарбникам [9, с. 37].

Ю. Берлач вважає, що рейдерство – це процес захоплення фірми у власність проти волі її власників/власника, що виконують реалізацією різних протиправних дій з боку захоплювача з метою швидкого перепродажу об'єкта рейдерського нападу чи подальшого управління ним [1].

На думку І. Дмитрієва, рейдерство – це діяльність, метою якої є поглинання іншої компанії за допомогою псевдoleгітимних методів і технологій, що створюють враження уявної законності дій [2, с. 5].

Існує також підхід до визначення рейдерства як способу вилучення майна на формально законних підставах, в основі виникнення яких є злочин, зловживання правом, прогалини в законі чи системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [4].

Основними об'єктами рейдерських атак в Україні є активи підприємств. Жертвами рейдерства є суб'єкти господарювання, що провадять рентабельну діяльність та мають високий економічний потенціал, а також у їхній власності наявні високовартісні об'єкти нерухомості, привабливі земельні ділянки, обладнання та новітні технології. До типових мотивів рейдерських захоплень належать заволодіння активами суб'єкта господарювання та збільшення частки агресора на ринку й усунення конкурентів.

Виділяють такі види рейдерства в Україні:

- “біле рейдерство” – діяльність у рамках законодавчої бази з використанням її прогалин та неточностей;
- “чорне рейдерство” – злочинна діяльність з привласнення чужого майна шахрайством, з використанням незаконних судових рішень за співучасті корумпованих працівників органів державної влади тощо;
- “сіре рейдерство” – злочинна діяльність, у ході якої використовують комплекс заходів як “білого рейдерства”, так і “чорного рейдерства”.

Ефективно протидіяти рейдерству можна за допомогою застосування методів як превентивного захисту, так і екстреного реагування на протиправне захоплення підприємства.

Методи превентивного захисту від рейдерських атак передбачають реалізацію таких заходів:

- фінансово-економічні заходи;
- правові заходи;
- організаційно-технічні заходи.

Сукупність фінансово-економічних, правових та організаційно-технічних заходів щодо захисту від рейдерства розробляють індивідуально для кожного суб'єкта господарювання з урахуванням особливостей його діяльності.

До ключових організаційно-технічних заходів захисту від рейдерських атак належать такі:

- створення системи мотивації або обмеження повноважень менеджменту суб'єкта господарювання;
- обов'язкова перевірка посвідчень і повноважень осіб контрольних органів, а також підстав для витребування різних документів суб'єкта господарювання з метою запобігання фактам перевищення ними своїх службових повноважень;
- реагування винятково на письмові запити представників державних органів, уникаючи надання інформації в ході телефонних розмов, щоб не стати інформатором для рейдерів;
- надійна система технічного захисту конфіденційної фінансової інформації суб'єкта господарювання;
- обмеження в обігу важливих документів усередині суб'єкта господарювання;
- контроль над вхідною та вихідною кореспонденцією;
- забезпечення надійного місця зберігання печатки та основних документів суб'єкта господарювання (оригіналів установчих і реєстраційних документів, оригіналів правоустановчих документів на активи, оригіналів правоустановчих документів на придбання акціонерами їхніх пакетів акцій, оригіналів ліцензій, дозволів, договорів оренди тощо);
- захист печатки суб'єкта господарювання від підробки (внесення контрольних міток, спеціальних шрифтів, растрових сіток, елементів, видимих тільки в ультрафіолетовому світлі, тощо).

Серед основних правових заходів захисту від рейдерських атак варто виділити такі:

- розробка досконалої структури установчих документів суб'єкта господарювання;
- створення правових умов, що перешкоджають маніпуляціям з акціями (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);
- створення правових обмежень щодо неконтрольованого скуповування боргів суб'єкта господарювання, зокрема, передбачення в договорах, за якими суб'єкт господарювання є стороною-боржником, умови, що уступка права вимоги за договором може бути тільки за згодою боржника;
- ухвалення Положення "Про конфіденційну фінансову інформацію суб'єкта господарювання", де передбачено вимоги її нерозголошення та відповідальність за порушення цих вимог, а також доцільно обмежити можливість надання конфіденційної інформації третім особам тільки за рішенням загальних зборів (наглядової ради).

Основними фінансово-економічними заходами захисту від рейдерських атак є такі:

- формування захищеної корпоративної структури;
- постійний моніторинг активів та зобов'язань суб'єкта господарювання;
- контроль за виконанням менеджерами операцій, що передбачають відчуження активів суб'єкта господарювання, розпорядження значними сумами коштів, залучення великих обсягів кредитів;

- застосування способів захисту, що різко знижують економічну привабливість захоплення суб'єкта господарювання в очах потенційних рейдерів;
- консолідація в руках основних власників якомога більшого пакета акцій (часток) суб'єкта господарювання;
- оперативний моніторинг загроз фінансово-економічного характеру у сфері інтересів суб'єкта господарювання;
- проведення ділової розвідки з метою отримання даних щодо розвитку ринкової інфраструктури, діяльності партнерів, клієнтів, конкурентів.

Реалізація превентивних заходів щодо захисту від рейдерських захоплень суб'єктів господарювання дає змогу запобігти їм або суттєво знизити ймовірність їх настання.

Захист від протиправних атак на суб'єкти господарювання після активних дій з боку рейдерів передбачає реалізацію таких екстрених заходів:

- звернення зі скаргою про незаконне захоплення підприємства до Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації;
- розроблення та реалізація стратегії судового захисту суб'єкта господарювання;
- реструктуризація основних активів суб'єкта господарювання;
- захист реєстру акціонерів (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);
- блокування пакету акцій "агресора" (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);
- захист від масового скуповування акцій суб'єкта господарювання (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);
- контрскуповування акцій "агресора" (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);
- додаткова емісія акцій для акціонерних підприємств чи збільшення статутного фонду для товариства з обмеженою відповідальністю;
- організація фізичного захисту об'єктів власності суб'єктів господарювання;
- забезпечення захисту конфіденційної інформації суб'єкта господарювання;
- обтяження майна суб'єкта господарювання (довірче управління майном, оренда і застава);
- організація PR-підтримки заходів протидії незаконному захопленню підприємства.

Крім заходів протидії рейдерству на рівні суб'єкта господарювання необхідним є розроблення та впровадження дієвих механізмів боротьби з протиправними захопленнями бізнесу на рівні держави. Так, важливим кроком в цій сфері став Указ Президента України "Про заходи щодо протидії рейдерству" від 22.07.19, яким КМУ було доручено створити і прийняти відповідний законопроект, в основі якого передбачено такі положення [8]:

- перегляд структури державних реєстрів: речових прав на нерухоме майно, юридичних осіб, ФОП та громадських формувань, впровадження додаткових механізмів, щоб унеможливити здійснення реєстраційних дій без відома власника об'єкта нерухомого майна, засновника (учасника) юридичної особи, і забезпечити їх інформування про зміст вчинених дій;
- можливість створення на порталі електронних сервісів юридичних осіб, ФОП та громадських формувань документів в електронній формі для їх державної

реєстрації та здійснення окремих реєстраційних дій на цьому порталі без участі державного реєстратора;

- створення Єдиного електронного реєстру нотаріальних дій;
- визначення у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень й у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань випадків здійснення реєстраційної дії виключно нотаріусом, який вчинив відповідну нотаріальну дію, за принципом одночасності;
- проведення реєстраційних дій на підставі судових рішень виключно після отримання відповідного судового рішення, достовірність якого засвідчена кваліфікованим електронним підписом;
- обов'язковість нотаріального посвідчення договорів, предметом яких є відчуження частки у статутному капіталі юридичної особи, крім договорів, створених на порталі електронних сервісів юридичних осіб, ФОП та громадських формувань і підписаних з використанням кваліфікованого електронного підпису;
- посилення захисту відомостей Державних реєстрів від їх несанкціонованого чи випадкового видалення, у тому числі шляхом додаткового підтвердження за допомогою схем електронної ідентифікації;
- визначення критеріїв ризикованих реєстраційних дій та запровадження їх автоматичного моніторингу;
- удосконалення засад оскарження рішень, дій або бездіяльності у сфері державної реєстрації;
- посилення відповідальності за порушення законодавства у сфері державної реєстрації.

Наступним кроком в реалізації державної політики в сфері протидії рейдерству стало прийняття Закону України №1056-1 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності", що передбачає усунення основних юридичних прогалин, які створюють проблеми власникам нерухомості та бізнесу. Зокрема, основні положення закону передбачають [7]: запровадження обов'язковості нотаріального посвідчення договорів про відчуження корпоративних прав; впровадження принципу одночасності вчинення нотаріальної дії та державної реєстрації прав; підвищення відповідальності за порушення відповідних реєстраційних процедур.

Розроблення ефективних методів протидії рейдерству повинно бути пріоритетним завданням як на рівні фінансового менеджменту підприємницьких структур, так і на рівні державної політики. Адже формування відповідного правового поля в сфері захисту прав власників дозволить оперативно реагувати відповідним державним інстанціям на протиправні захоплення суб'єктів господарювання, мінімізуючи таким чином кількість рейдерських атак в Україні. Водночас, не менш важливе значення має вжиття превентивних заходів безпосередньо власниками суб'єктів господарювання з метою попередження рейдерських атак та реалізація заходів екстреного реагування на протиправне захоплення, що вже відбулося з метою поновлення своїх прав. Тому лише сукупність ефективних мікро та макrorівневих дій в сфері протидії рейдерству дозволить запобігти новим протиправним захопленням суб'єктів господарювання в Україні, що своєю чергою підвищить рівень фінансової безпеки ділових одиниць та покращить інвестиційний клімат країни.

1. Берlach Ю. А. Адміністративно-правове забезпечення протидії рейдерству в Україні : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.07 / Ю. А. Берlach. – Запоріжжя, 2014. – 205 с.

2. Дмитрієв І. А. Управління ризиком рейдерського захоплення підприємства [монографія] / І. А. Дмитрієв, В. Ю. Нестеренко. – Х. : ХНАДУ, 2011. – 178 с.
3. Друзін Р. В. Засади забезпечення протидії недружньому злиттю і поглинанню підприємств / Р. В. Друзін // Фінанси, банки, інвестиції: наук. вісник. – 2013. – № 5. – С. 36.
4. Єфименко А. Рейдерство або ринок контролю [Електронний ресурс] / А. Єфименко // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 7-8(2). – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3072>.
5. Офіційна сторінка Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://minjust.gov.ua/pages/commission_civil_register.
6. Платформа для роботи з відкритими даними Opendatabot [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://opendatabot.ua/blog/336-raiders-2019>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності : Закон України №1056-1 від 06.09.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20>
8. Про заходи щодо протидії рейдерству : Указ Президента України № 542/2019 від 22.07.19 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542/2019>
9. Тіньова економіка : сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія]. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.

References

1. Berlach, Yu. A. (2014). Administratyvno-pravove zabezpechennya protydyi reyderstvu v Ukrayini [Administrative and legal support for combating raiding in Ukraine]. Zaporizhzhya [in Ukrainian].
2. Dmytriiev, I. A. (2011). Upravlinnya ryzykom reyderskoho zakhopleniya pidpryyemstva [Risk management of capture of enterprises]. KH. : KHNADU [in Ukrainian].
3. Druzyn, R. V. (2013). Zasady zabezpechennya protydyi nedruzhn'omu zlyttyu i pohlynannu pidpryyemstv [Principles of counteraction to unfriendly mergers and acquisitions of enterprises]. Finansy, banky, investytsiyi: nauk. visnyk. – Finance, banks, investments: a scientific bulletin, 5, 36 [in Ukrainian].
4. Yefymenko, A. (2014). Reyderstvo abo rynek kontrolyu [Raiding or market control] Ekonomichnyy chasopys-XXI – Economic Journal-XXI, 7-8 (2). Retrived from <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3072> [in Ukrainian].
5. Ofitsiyna storinka Komisiyi z pytan rozhlyadu skarh u sferi derzhavnoyi reyestratsiyi [The official page of the State Registration Complaints Commission]. Retrived from <https://minjust> [in Ukrainian].
6. Platforma dlya roboty z vidkrytymy danymy Opendatabot [Open data platform]. Retrived from <https://opendatabot.ua/blog/336-raiders-2019> [in Ukrainian].
7. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo zakhystu prava vlasnosti : Zakon Ukrayiny (2019). [On amendments to some legislative acts of Ukraine on protection of property rights: Law of Ukraine]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20> [in Ukrainian].
8. Pro zakhody shchodo protydyi reyderstvu : Ukaz Prezydenta Ukrayiny (2019) [On measures to counter raiding: Decree of the President of Ukraine]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542/2019> [in Ukrainian].
9. Varnaliy, Z. S. (2006) Tinova ekonomika : sutnist, osoblyvosti ta shlyakhy lehalizatsiyi [The shadow economy: the essence, features and ways of legalization]. K. : NISD [in Ukrainian].

METHODS OF COUNTERACTING RAIDING IN UKRAINE

L. Yastrubetska

*Ivan Franko National University of Lviv
79008, Lviv, Svoboda Avenue, 18
e-mail: Lesya.yastrubetska@lnu.edu.ua*

Unlawful seizures of businesses have a destructive effect on the financial security of business entities. Raiding also has a negative impact on the economy as a whole. The level of business reputation of the state and the investment attractiveness of domestic investment objects for potential investors in the international economic environment are decreasing.

The article substantiates the topicality of the problem of raiding in Ukraine and explores the theoretical and practical aspects of counteraction to it. The essence of the concept of "raiding" is determined. It has been found out that raiding is the process of seizing a firm against the will of its owners, who carry out various unlawful actions on the part of the invader in order to quickly resell the object of the raider attack or further manage it. There is also an approach to defining raiding as a way of seizing property on a formally legal basis, the basis of which is a crime, abuse of law, gaps in the law or systemic deficiencies in the functioning of public institutions (judicial and law enforcement systems, registration system of legal entities, etc.).

The objects, motives and types of raiding in Ukraine are considered. The article revealed that the main objects of raider attacks in Ukraine are the assets of enterprises. Raid victims are cost-effective businesses with high economic potential, as well as high-value real estate, attractive land, equipment and the latest technology. Typical motives for raider seizures include the seizure of an entity's assets and an increase in the aggressor's market share and elimination of competitors.

The analysis of illegal attacks on enterprises in Ukraine in recent years, in particular concerning the periods when the most attacks on enterprises and the smallest number of them were recorded. The raider attacks in the regions were also investigated.

The directions of state counteraction to raiding in Ukraine are investigated and methods of counteraction of raiding at the enterprise level are proposed.

The article substantiates that effective counteraction to raiding on enterprise-level can be achieved through the use of methods of both preventive protection and emergency response to the illegal seizure of the enterprise. The author discloses methods of preventive protection against raider attacks, which involve the implementation of financial, economic, legal and organizational-technical measures.

Keywords: raiding, raider, types of raiding, objects of raiding, motives of raiding, methods of counteraction to raiding, state measures to counteraction to raiding in Ukraine.